

18. YÜZYILIN İLK YARISINDA KONYA'DA SEFER MENZİLLERİ VE EKONOMİK YÖNÜ EXCURSION ROUTES AND ECONOMIC SIDE OF THEM IN KONYA IN 18TH CENTURY'S FIRST HALF

Rümeysa KARS*

Öz

Ticari faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı bir coğrafyada var olan Konya, tüccarların ulaşımını kolaylaştırma noktasında önem arz eden bir yapıya sahip bulunmaktaydı. İstanbul'dan güneydeki Osmanlı topraklarına giden yol üzerinde oluşu da şehrin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Konya, Anadolu'nun hemen merkezinde ve anayol üzerinde bulunduğundan birçok Osmanlı padişahı sefere giderken buradan geçmiştir.

18. yüzyılın ilk yarısında Konya, Anadolu'nun büyük sayılabilecek şehirleri arasında yer almaktaydı. Sefer güzergâhında yer alması aynı zamanda Mevlana Celaleddin Rumi'nin türbesinin ziyaretgâhı olarak önem arz etmesinden de ileri gelmekteydi. Ayrıca yol üzerine konuşlanan menzil, derbent, hanlar seferilerin ihtiyacına karşılık verecek şekilde organize edilmekteydi. Bu gerekçeyle Konya, ekonomik açıdan önemli bir kazanıma sahip bulunmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Ticaret, Tüccar, Menzil, Derbent, Han.

Abstract

Konya, which took place in a busy commercial activity region, has got an important feature to facilitate the transportation of the merchants. To be on the route to the South Ottoman lands from İstanbul effected the city in a positive way because of the fact that Konya has a place on the mainway in the center of Anatolian, a lot of Ottoman sultans passed from this city while they were going for an excursion. In the first half of the 18th century.

Konya was among the cities that we could call as a big city also, Mevlana celaleddin Rumi's tomb, as an important visiting place, gives importance to the city for taking place on the excursion route on the other hand, the range deployed on the route, guard, shelters were organized for meeting the needs of the travellers with this fact, Konya had a significant acquisition from the economic side.

Keywords: The Trade, Merchants, Excursion Routes, Mountain Pass, Inn.

Giriş

Anadolu'nun orta büyüklükteki kentlerinden biri olan Konya; İmparatorluğun sefer güzergâhında yer alarak gerek hac yolu gerekse ticaret güzergâhı üzerinde olması dolayısıyla önemli bir mahiyet arz etmektedir. Dinî bağlamda önemli ziyaretgâhlara sahip olması da yine şehri ayrı bir cazibe merkezi haline getirmiştir.

Konya, bahsi geçen dönemde Şark seferleri esnasında ordunun uğrak merkezi olma vasfını idame ettirmiştir. Çünkü kent, sahip olduğu menzil hanlarıyla ordu için önemli bir yere sahipti. Nitekim Avusturya ve Rusya Seferleri dolayısıyla kentte bulunan menzil hanlarıyla ordunun konaklama, iye, ihtiyacının temin edilmesi noktasındaki önemiyle Konya'nın adına şer'îye sicillerindeki belgelerde sıklıkla rastlıyoruz. Bu nedenle zahire ve mühimmat nakil merkezi olarak kentte bulunan menziller önemli işleve sahip olmuştur. Bu durum kentin ekonomik açıdan gelişmesine de katkı sağlamıştır. Hatunsaray, Ilgın'da bu türden hanlara rastlamak mümkündür.

Kentin mevcut konumu ve olanakları dolayısıyla bu güzergâhta sıklıkla ordu mensupları, tüccarlar, seyyahlar, yerli-yabancı konuklar seyahat etmişlerdir. Konya ve civarındaki mevzilerde kervanların, yolcuların, ulakların güvenli yolculuk yapabilmelerini sağlayan konaklama istasyonları hükmünde *menzilhaneler* yaptırılmıştır. (Doğan:46; Aykut:183) Bu menzilhaneler, memurların, elçilerin seyahatleri esnasında konaklama, ağırlandırma ve korunmasında kullanılmışlardır. Bunlar, askerî kuvvetlerin konaklama yeri olarak kullanıldığı gibi iye ambarı fonksiyonunu da yerine getirmişlerdir. Bu sayede ordunun sefer sırasında zahire ihtiyacı giderilmiş oluyordu. Bunun yanında da menziller, seferlerde reayanın mallarını getirip satabilecekleri bir ticaret merkezi hüviyetiyle iktisadî hayata canlılık kazandırmışlardır. (Aykut:184) Çalışmamızı şekillendirmemize olanak sağlayan verileri Şer'îye Sicilleri denilen kaynaklardan temin etmiş bulunmaktayız. Bilindiği üzere Şer'îye Sicilleri sosyo-ekonomik, kültürel, idarî, askerî...vb konuda çok sayıda bilgi içermektedir. Bu hususta belgelerde sefer güzergâhında tesis edilen konaklama merkezlerinin

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı.

adı, konumu, kapsamı, mahiyeti, gelenlere tahsis edilen ihtiyaç malzemeleri, ve dahi miktarına kadar farklı türden bilgileri de tespit edebilmiş bulunmaktayız.

1.Konya'da Bulunan Sefer Menzilleri

Sefer menzilleri bilindiği gibi ordu mensuplarının savaş döneminde ihtiyaçlarının temin edilme mntikalarıydı. Bu menzillerin belirli bir mesafe mesabesinde inşa edilmiş olduğu da aşikârdır. Osmanlı ordusu sefer için toplandığı sahradan, muharebe sahalarına kadar her gün bir menzil ilerlerken ordu mensuplarının her menzilde ihtiyaca göre konakladıkları görülmektedir. Bu nedenle menziller arası mesafe de bu ilerleyiş oranında tesis edilmekteydi.

Hac Seyahatnamesi yazarlarından es-Seyyid Mustafa Niyazi es-Sadi, H.1272/M.1855 tarihlerinde kaleme aldığı eserinde İstanbul-Mekke arasındaki menzillerden bahsederken Konya menzilleri arasındaki mesafeye de değinmiştir. *Akşehir-İlgın:9 saat, İlgın-Ladik:12 saat, Ladik-Konya:9 saat, Konya-İsmil: 12 saat, İsmil-Karapınar:12 saat, Karapınar-Ereğli:12 saatlik* mesafede menzillerin varlığına işaret eder. (es-Seyyid Mustafa Niyazi,1272:16-18.) Belirli mesafelerle sefer güzergâhı üzerinde inşa edilen bu kuruluşlar hem güvenlik hem de ekonomik gelir sağlama amacına hizmet etmekteydi.

Kullanılan nakil araçlarının türevi de bu yolculukların süresinde etkili olmuştur, diyebiliriz. Genellikle bölgede yer alan mükarî taifelerinden bölgedeki göçebe aşiretlerin yetiştirdiği deve, at, eşek ve katır gibi binek hayvanları kiralanmak suretiyle ordu mensuplarının hizmetine sunulmaktaydı. Aşikârdır ki ordu mensuplarınca kiralananan binek hayvanlarının kira bedeli de maliyetli olmakta ve mükârî denilen zümreye ekonomik bağlamda önemli kazançlar sağlamaktaydı.

Bunun yanında ordunun zahire ve diğer ihtiyaç maddelerinin de temin edildiği yerler olan menzillerde bu ihtiyacın temininden sorumlu görevliler bulunmakta ve bu ihtiyaç malzemelerinin miktarı ve masrafı da kayıt altına alınmaktaydı. Osmanlı ordusunun bir veya ihtiyaca göre daha fazla konakladığı sefer menzillerinde devletin ne şekilde zahire ve diğer ihtiyaç maddelerini organize ettiği, günlük ihtiyaçların karşılanması için *Orducu esnafının* nasıl bir fonksiyon üstlendiği ve sefer menzillerinde oluşan ekonomik faaliyetin nasıl şekillendiği de bu nedenle başka bir önemli husustur.

Bu mekânlardaki organizasyon, bol emtia, rahat ve huzur seferin neticesine tesir edebilecek kadar önemlidir. Bu miktardaki zahirenin menzilde hazır bulundurulması, aynı zamanda önemli bir nakliye organizasyonunu da gerektiriyordu. Tonlarca hayvan ve insan yiyeceğinin zamanında menzillerde hazır durumda bulundurulması hayati öneme sahipti. (Tekeli,1971:5) Sefere çıkacak ordunun çeşitli alanlardaki ihtiyaçlarının karşılanması için bir takım görevlilere ihtiyaç vardı. Bunlar genel olarak *orducu* olarak adlandırılan esnaflardan oluşuyordu. Ordunun levazım hizmetlerini görecek bu kişiler, ülkenin çeşitli bölgelerinden ihtiyaç nispetinde temin edilir ve bu işlerden ilgili yerlerin kadıları sorumlu olurdu. (Türkmen,2009:74.)

Ordunun ihtiyacının temin edilmesinde durak mahiyetindeki menzillerin önemi apayrı olsa da ihtiyacı gideren Mükari menzilci taifesinin önemi yadsınamaz bir boyuttadır. İlgili bir ferman dergâh-ı mualla çavuşlarının kentteki ikametleri esnasında iaşelerinin sağlanması talebi hakkındadır.(KŞS, nr.51,s.269,h.3;H.1141/M.1728) Bu hususta sayısız belge bulunsa da bir kısmını çalışmamıza yansıtmayı daha uygun bulduk. Menziller arası mesafeler nasıl ki nakliye araçlarının hızı nispetinde tesis edilmekteyse aynı şekilde ordu mensuplarının ihtiyaç malzemelerinin gereken sürede belirlenen menzillerde hazır bulundurulması da büyük önem arz etmekteydi. Bunun için mükarî taifeleri bir teşkilat halinde örgütlenmişler ve nakliye görevi de üstlenmekteydiler.

Zahire tedariki bu hususta belki de ilk sırada yer alan ihtiyaç malzemesiydi. Sefer esnasında askerînin temel besin ihtiyacı giderildiği takdirde savaşta göstereceği başarı da tesis edilmiş oluyordu. Nitekim gidilecek mesafenin uzun oluşu ordu mensuplarının bitkin düşmesine sebebiyet verebilmekteydi. Bu gerekçeyle merkezden gönderilen bir fermanla ordu şehre intikal etmeden evvel ihtiyaç malzemeleri menzillerde hazır bulundurulurdu. Şark seferi dolayısıyla ordunun konuşlandığı Konya menzilinde zahire toplanması hakkında bir ferman bulunmaktadır. Bu ferman bir emir niteliğinde olup oluşturulacak zahire stoğunun miktarına değinilmemiştir. (KŞS, nr.51,s.270,h.1; H.1141/M.1728) Bu menziller vakıf alanları içerisine dahil edildiğinden menzillerin işletilme hakkı da şahıslar arasında el değiştirebilmekteydi. Bu hususta Konya menzilinın 3000 esedi güruşa kiraya verilmesi hakkında başka bir belge de bulunmaktadır. (KŞS, nr.38,s.3,h.1;H.1112/M.1699)

Konya civarında tesis edilen menzillerden bir diğeri de Karapınar menzilidir. Karapınar menzilinın işletmesi ile ilgili bir meselede menzilin adının geçmesi, bu menzil hakkında bilgi edinmemize katkı sağlamaktadır. (KŞS,nr.57,s.40,h.1;H.1162/M.1750)

Düzenlenecek bir sefer dolayısıyla Konya'dan temin edilecek imdad-ı seferiye miktarı hakkında bir belgede detaylı bilgi verilmiştir. Eyâlet-i Karaman Valisi Mehmed Pâşa'dan levâzım seferiyesi için Eyâlet-i merkûmeden kırk bir bin iki yüz elli guruş imdâd-ı seferiyesi bin yüz elli senesine mahsûb olmak üzere icâleten cem' ve tahsîl ve taraf-ı 'âlîlerine teslim olunmak babında halâ bir kıt'a emr-i 'âlî sâdir olmağın mücebince Konya kazâsına üç bin beş yüz guruş isâbet idüb meblağ-ı mezbûrdan dahî nefsi şehri Konya'ya bin yedi yüz yetmiş beş guruş isâbet itmekle meblağ-ı mezbûrun sâir mesârifiiyle cümle ma'rifetiyle erbâb ... tevzi' defteridir ki zikr olunur. Cemâ't-i ...guruş 205 // Cemâ't-i ...guruş 207 // Cemâ't-i Debbâgan guruş 200 // Cemâ't-i Bakkalat guruş 195 // Cemâ't-i Celâhan guruş 15 // Cemâ't-i Keçeciyan guruş 46 // Cemâ't-i Sipâhibazarı guruş 52 // Cemâ't-i Berberan ve Hamamciyan guruş 50 // Cemâ't-i Değirmenciler ve Hâne...guruş 63 // Cemâ't-i Saracân guruş 25 // Cemâ't-i Yapıcılar ve ...guruş 28 // Cemâ't-i Mutaflar ve ...guruş 35 // Cemâ't-i Eskici ve ... guruş 22 // Cemâ't-i Semerciyan ve Şalvarciyan guruş 30 // Cemâ't-i Nalbandan guruş 26 // Cemâ't-i Kutucu ve Çıkrıkçı guruş 13 // Cemâ't-i Arpacıyan guruş 10 // Cemâ't-i Dühânciyan ve ... guruş 29 // Etmekciyan guruş 22 // Cemâ't-i Kılıçciyan ve Bıçakciyan guruş 10 // Cemâ't-i Çölmekci ve Fıruncu ve Bezirhânciyan guruş 60 // Cemâ't-i Kasapan ve Ticarân ve ...guruş 53 // Cemâ't-i ...ve Çelengran guruş 30 // Cemâ't-i Demürciyan guruş 45 // Cemâ't-i Halâcat guruş 32 // Cemâ't-i ...guruş 26 // Cemâ't-i Kazazan ve Kavakciyan ve İlikciyan guruş 53 // Cemâ't-i 'Attaran guruş 20 // Cemâ't-i ...ciyan ve Kalayciyan guruş 25 // Cemâ't-i Külâhciyan guruş 71 // Cemâ't-i Kürkciyan guruş 63 // Cemâ't-i Kuyumciyan guruş 63 // Hâsıl-ı yekün guruş 1867 yalnız bin sekiz yüz altmış yedi guruşdur . (KŞS,nr.54,s.5,h.1;H.1151/M.1739) Burada adı geçen esnaf lar orducu esnaf kapsamında ele alınabilir. Vergi kapsamında temin edilen bu bedel ordunun ihtiyacının temini noktasında izlenen bir yol iken aynı zamanda esnaf üzerinde bir denetim mekanizması olduğunu ve bunun işlerliğini muhafaza ettiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Sefer esnasında Suğla dolaylarından geçecek olan askeri zümre için adı geçen nahiye ve kazalardan zahire tedariki hakkında bilgi edindiğimiz bir diğer belgede; Zahire nakli için menazil han-ı mezkûrin El-Hac Ali Ağa mübaşeretiyle, Konya, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Alaiye, Eğirdir, İbradı kazasından Nukut: 304 şeir 24000 kile, 504 rekik 4000 kile, 704 rekik has 400, 304 saman 6400 kantar, 204 arpa hatb 920, 1704 arpa kıyye 520, 14 kömür 1200 kıyye teslim olunması emrolunmuştur. (KŞS, nr.57,s.161,h.1;H.1162/M.1750) Suğla dolaylarında da mevcut bir menzilin bulunduğunu ve temin edilecek malzemenin miktarını da bu belgeden tespit edebilmekteyiz.

Aynı güzergahtan temin edilecek zahire hakkında; Bikari oğlu el-Hac Ali Ağa mübaşeretiyle Suğla'da sefer için zahire temini maksadıyla; Göçükebir, Eyübili, Belviran, Pırluğunda, Kireli, İnsuyu, Aksaray kazalarından Nukut: Şeir 6000 kile, Rekik 1000 kile, Rekik has 100 kile , Saman 1700 kantar Arpa hatb 230, Arpa keyah 130, Kömür 300 kıyye Kalan:Şeir 28200 kile, rekik 4700 kile, rekik has 470 kile, saman 7800, arpa hatb 1110, arpa 336 keyah 605, kömür 1350 kıyye zehayir-i kasaba-yı Bozkır kıymeti teslim hazineyi amiresine. Konya menzili için maamekes dört günlük ve bikarioğlu menziline bir günlük olmak üzere sabıkan Suğla voyvodası el-Hac Ali ecnas-ı zehayirden şimdiye dek ol miktar zehayir mevcut ve Bozkır ve Belviran kazaları ahali lerini zimmetlerinde kalıp ve Aksaray kazasında matlub olan zehayirin henüz salis miktarı teslim olmadığı ve zikrolunan bikarioğlu menzilin zahiresi gurbinde vaki

Karkın karyesinde der ambar olduğunu Konya naibi bu defa ilam etmekle menzil-i mezbûrin için mübayeesi tertib olunan ecnas zehayirin bir saat mukaddem cem' ve tekmili mühim ve iktiza olmağla zikrolunan kazalarda kalan ecnas zehayirin bir an akdem yerlerinden cem' ve menzil-i mezbûruna nakl ve mübaşirine teslim ettirmek üzere emr-i şerif verilmiştir. (KŞS, nr.55,s.56,h.4;H.1157/M.1744)burada da binek hayvanlarının ihtiyacına yönelik bir talepte bulunulduğunu görmekteyiz.

Sefer-i Hümayun için hazırlık yapılması hakkında başka bir ferman yollanan Konya'da Konya valisi Mustafa Paşa'ya hitaben, İran canibine gerçekleştirilecek olan sefer-i hümayun için İlgin ve Keçiborlu ve Gönen ve Eğridir kazalarından; İlgin menziline nakil ve mevcut ettirilmesi tertip ve fermanım olan 6000 İstanbûli kile şeir ve1400 İstanbûli kile rekik 1600 kantar saman 230 arpa hatb ve130 arpa keyah ve 300 vukiyye kömürün nevm ve iktizası olmadığına bianaen alâkadr 'ül husus yine zahire nakl eden kazalar ahali lerine tevzi ve teslim ettirmek bâbında bundan akdem sadır olan emr-i şerif-i âlişanım ile dergahı malumkar kullarından mübaşir tayin olunan Süleyman ziyde mecde mahalline varıp menzil-i mezbûrde mevcut olan zehayirden fiyat ve bahasını birkaç kimesneler furuhat eyledikleri fiyat üzere icab eden bahaları canibi mîri için kendilerinden tahsil ve darsaadetime irsal ve hazine-yi amireme teslim ettirmek fermanım olmağın. Mucibince sadr-ı âli mektubu dahi varid olmuştur. (KŞS,nr.57,s.159,h.1;H.1162/M.1750) İlgin'da bulunan başka bir menzilin varlığına şahit olduğumuz belgede miktarı belirtilen zahirenin sefer öncesi ilgili kazalardan tedarik edilip İlgin'daki menzilde hazır bulundurulması emrolunmuştur. Sefer için hazırlık emri hakkındaki başka bir belgede; Konya valisi Mustafa Paşa'dan mübaşir tayin olunan Hasan aracılığıyla, İran canibine gerçekleştirilecek olan sefer-i hümayun için dört günlük olmak üzere sabıkan

Suğla voyvodası Ali marifetiyle Konya ve Yenişar ve Beyşehir ve Seydişehir ve Bozkır nevahi-yi Alaiye ve Eğirdir ve İbradı kazalarında mubayi' ve Konya menziline nakil ve mevcut ettirilmesi tertib ve fermanım olan 24 bin İstanbuli kilesi şeir ve 4 bin 400 İstanbuli kile ve kebre ve 6 bin 400 kantar saman ve 920 arpa hatb ve 520 arpa keyah ve 1200 vukiyye kömür ve Bikarioğlu menziline nakl ve mevcut ettirilmek üzere Koçukebir ve Eyüb ili ve Belviran ve Pırluğunda ve Kireli ve Aksaray ve İnsuyu kazalarında dahi mübayaası tertib ve fermanım olan 6 bin İstanbuli kile şeir ve 1100 İstanbuli kile rakık ve 1700 kantar saman ve 200 uğur arpa hatb ve 130 arba keyah ve 300 vukiyye kömürün menî hays'ül mecmu' 30 bin kile şeir ve 5 bin 500 kile rakık ve 1100 kantar saman ve 1150 arpa hatb ve 650 arpa keyah ve 1500 vukiyye kömürün nakli hususunda mucibince sadr-ı âli mektubu dahi varid olmuştur. (KŞS,nr.57,s.158,h.1;H.1162/M.1750)

Mühimmat nakli de ordu mensuplarının ordu ağırlıklarının taşınması hususunda önemli bir diğer husustu. Bu hususta binek hayvanlarının kiralandığını belirtmiştik. Sefer için mühimmat naklini gerçekleştirecek yük hayvanlarına olan ihtiyacın da Konya'dan karşılandığını örnekleyen bir belgede; Bayburd kazası ahalisinden şahıslar, Konya'da Poladlar Mahallesi sakini mükari devecilerden Ahmet Bey ibn-i el-Hac Süleyman karşısında; 1136 senesinde Tiflis taraflarına gönderilecek sefain ile Trabzon'a gönderilecek cephe ve tophane mühimmatı ve ecnası zehayir Trabzon İskelesi'ne dahil olduktan sonra mükari develeri tedarik ve tahmil karadan naklettirmeye muhtaç olmağla ücretini Karaman Eyaleti'ne vaki kazalardan 750 mühar mükari deve ihraç olunarak mübaşir Yusuf Ağa eliyle Bayburd kazasından 10 res' deve talep olunur. Bunun tedariki görevi ise Ahmet Bey'e tevcih olunur Van ve Tiflis'e mekarilik hizmetini eda için her bir baş deve 30'ar guruşdan toplam 300 guruşa isticar olunması (kiralınması) ve ücretinin sahiplerine teslim edilmesi hakkındadır. (KŞS, nr.49,s.173,h.1; H.1130/M.1718.) Kira bedeli görüldüğü üzere binek hayvanı başına 30 guruş olarak tespit edilebilmektedir.

Rusya ile bu dönemde Osmanlı Devleti'nin arasında devam eden savaşlarda sefer güzergâhlarından yük hayvanlarının tedarik edildiğini öğreniyoruz. Kefer üzerine sefer için Konya kazasındaki Türkmen efraddan 358 deve talebine ilişkin başka bir belge de mevcuttur. (KŞS, nr.54,s.5,h.2;H.1151/M.1739.) Başka bir belgede; Van ve Tiflis taraflarına gemi ile gönderilecek Asitane-i Saadet'ten cephe ve tophane mühimmatı mükari develeri ile karadan tahmil olunması için Ereğli, Karaman ahali hissesine 36 res' deve isabet eder. es-Seyyid Mustafa vekil tayin olunur, kiralanan develerin ücreti bu şahsa teslim edilir. (KŞS,nr.49,s.175,h.2; H.1130/M.1718.) İlgili başka bir belge ise; Moskov keferesi üzerine yapılacak sefer amacıyla istenen mükari develer için sefer güzergâhında yer alan Konya'dan her res' deveye 43'er guruşdan 250 guruş bedelin Deve Ağası'na teslim olunduğu hakkındadır. (KŞS,nr.53,s.1,h.7;H.1149/M.1737.) Mesafenin uzaklığı mesabesinde kira bedellerinde değişiklik yapılmakta olduğunu görüyoruz. Yukarıdaki belgede de 1 hayvanın kira bedeli 43 guruş olarak belirtilmiştir.

Konya'da bu türden hayvan kiralama işlemlerine o kadar sıklıkla rastlanmaktaydı ki halkın mükarilik adını verdikleri bir meslek kolu geliştirdikleri ve bu yolla önemli ekonomik gelir elde ettiklerini görüyoruz. Sefer-i Hümayun neferatı, cephe ve levazım tahmili için Konya'dan 4 katar (hayvan sürüsü), her katari 6'şar res' olmak üzere 24 mükari deve yüke girdikleri günden her birine 6'şar guruş ücreti verilerek mübaşir yedinden kira bedelinin tedarik olunmasına dairdir. (KŞS, nr.47,s.231,h.2;H.1128/M.1716.) Nitekim bu belgede gördüğümüz üzere Devlet, ihtiyaç mukabilinde sürü şeklinde bu yük hayvanlarını kiralama işlemine de başvurabilmektedir.

Sefer için Konya'dan talep olunan 358 adet mühar mükari deve Kaza-i Konya, Larende, Erikli, Eskiil, İnsuyu, Turgud, Gaferyad, Aladağ, Kaza-i Türkmenan-ı Bozulus'tan tedarik olunmasına dair (KŞS, nr.54,s.5,h.2;H.1151/M.1739.) Bu belgede adı geçen civardaki ahalinin *mükarilik* adı verilen meslek grubu mensupları olduğu çıkarımında bulunabiliriz.

Bu dolaylarda yer alan geniş otlaklar yük hayvanlarının yetiştirilmesinde önemli bir etken olmalıydı. İlgili başka bir belgede; Moskov ve Nemçe üzerine yapılacak seferde gereken 350 mükar deveden ücretini sarbanbaşından (Deveci Ağası'ndan) alma şartıyla Konya kazasına 56 res 'deve isabet eder. 48 guruşdan toplam 2688 guruş deve mübaşirine teslim olunur. Bu develerin, Konya, Sahra Nahiyesi, Hatunsaray Nahiyesi, Sudirhemi Nahiyesi, Türbe-i Celaliye Mahallesi, Muafat-ı Suğla, Karye-i Sille'den tedarik olunması talep olunur. (KŞS,nr.54,s.12,h.2; H.1151/M.1739) Mükari taifesine yük hayvanı tedarik haberi sefer evveliyatında ulaştırılması gereken bir mefhumdu. Dolayısıyla da bu görevi önemli ve gizli yazışmaları ulaştırmakla vazifeli *posta tatarları* gerçekleştiriyorlardı. İlgili bir belgede; Mükari devesi bakiyesine ferman getiren tatar hizmet karşılığı 10 guruş ödenmesi kararlaştırılmıştır. (KŞS,nr.54,s.11,h.1; H.1151/M.1739) Başka bir sefer için oluşturulan masraf defterinde yer alan ödemeler arasında; İmdad-ı Seferiye için buyruldu getiren tatarlara, 2 defa mükar devesi isticaline hemen ulaştırılmasına dair ferman getiren tatarlara hizmet karşılığı 33 guruş; Deve Ağası konduğu Kadioğlu menziline 1 aylık kira bedeli 5 guruş şeklinde şahıslara bu görevleri dolayısıyla ödenen bedele dair bilgiler mevcuttur. (KŞS,nr.54,s.9,h.1; H.1151/M.1739) Dolayısıyla bir sefere çıkmak devlet için çok geniş çaplı ödemeleri beraberinde getiriyordu.

İhtiyaçların doğrudan merkezden gönderilmesinden ziyade sefer güzergâhlarından temin edilmesi belki de daha az masraflı olduğundan tercih ediliyordu.

Sefer için oluşturulan başka bir masraf defterinde; Konya Sancağı'ndan talep olunan develere ilişkin mükari develerin beher res'ine aylık 6'şar guruş kiralari fermanla belirtildiği üzere taraf-ı Miri'den yüke girdikleri günden itibaren verilmek üzere mükari Hasırcızaade Mehmet Ağa'ya 12 katar deve ki her katarı 6'şar res' deveden 72 res' devenin zahire vesair masrafı, sarbanlar mesarifi, her res' deveye 30,5 guruşdan toplamda 20196 guruş olacak şekilde vilayet tarafından verilmek üzere bir beyanla masraf defteri oluşturulmuştur. (KŞS,nr.45,s.7,h.1; H.1127/M.1715.)

Devlet nezdinde miktarı belirlenen kira bedelinin ilgili şahıslara ödendiği hakkındaki bilgiler de önem arz etmekteydi. Konya Sarı Hasan Mahallesi sakini mükari deveçilerden Mustafa Beşe ibn-i Mustafa ve şeriki Esber ibn-i Abdullah, Konya Sancağı'nda Bilviran Kazası ahalisinden olup sefer için 358 mühar mükar develerin ihracı için gereken ücreti sarbanbaşı yediyle kendilerine verilir; sefer için gereken zad, zehayir, raht(at takımı) ve çuval, urgan, çadır, sarbanlar gibi mesarifi vilayet tarafından verilmek üzere Bilviran Kazası 17 res' ve 1 rub res' develer cem'an 1035 guruş kendilerine tamamen teslim olunur. (KŞS,nr.54,s.181,h.2;H.1151/M.1739)

Bazı zamanlarda mübaşirlerin kira bedelini ödeme görevlerini aksattıklarına dair belgelere de rastlıyoruz. Şöyleki, Karaman Eyaleti'ne mükari meselesi için mübaşir tayin olunan Yusuf ve Osman'ın verilen emirlere aykırı iş yapmamaları gerektiği hakkında bir ferman yollanmıştır. (KŞS, nr.51,s.124,h.2;H.1140/M.1728.)

Konya ve Ilgın'dan talep olunan 50+42 mühar mükari devenin istenilen zamanda istenilen mekanda tedarik edildiğinin de kayıt altına alındığı ve Serdar Hızır Ağa -ki menzil Ağası- eliyle temin edildiğine kanıt niteliğinde bir belge mevcuttur. (KŞS,nr. 45,s.8,h.2;H.1127/M.1715.) Konya'ya düşen 12 katar devenin 6 katarının fiyatı teslimi beher 6 guruş olarak belirtilmektedir. (KŞS, nr.45,s.176,h.2; H.1127/M.1715) Devamındaki belgede ödemenin gerçekleştirildiğini görüyoruz. Sefer mühimmatı için deve kirası Konya Eflatun Mahallesi sakini mükari el-Hac Mehmed Ağa ibn-i İbrahim Ağa, seferin mühimmatı ve cebehane tahmili için Konya Sancağı'na tabi kazalardan 300 mühar mükari deve, her deve 6'şar guruş ücreti teslim olunması hakkındadır. (KŞS,nr.45,s.176,h.3;H.1127/M.1715.)

Konya'da Türbe-i celaliye Mahallesi sakini mükari menzilci Hızır Çavuş ibn-i Abdi Bey, Konya Sancağı'ndan 300 mühar mükari devenin yüke girdikleri günden itibaren her res' deveye beher mah(ay) 6'şar guruş ücretin teslim olunmasına dair fermanıdır.(KŞS,nr.45,s.176,h.1;H.1127/M.1715.)Seferlerin mahiyeti ve ulaşım süresi dikkate alındığında aylık kira bedeli verilerek ihtiyaç temin edilmeye çalışılmıştır. Senelik kiralanan yük hayvanlarına dair belge de mevcuttur.

Ekonominin durağan seyrettiği dönemlerle birlikte kendini gösteren iltizam sistemi menzil teşkilatını da etkisi altına almıştı. Nakit paranın hazineye doğrudan aktarılması demek olan bu sistem devlete maddi katkı sağlamaktaydı. Dolayısıyla Konya menzilin iltizama verilmesi hakkındaki bir fermanın iltizam hükümlerinin içeriğine ilişkin bilgiye ulaşabilmekteyiz. Menzil-i mezbur 20 res' bargirden bargir bahası ve masrafı için senevi 2850 guruştan 1500 guruş ulaklardan hasıl olan bargir ücretinden takas ve 500 guruşu dahi 1147 yılında menzilciyan-ı avarız ve nüzul-u malından tayin ve kusur kalan 950 guruşu menzil ocaklığı olup Konya nahiyeleri avarız-ı nüzul malından tedariki için zaruret gerekir. (KŞS, nr.53,s.274,h.2;H.1147/M.1735.)

Sefer mühimmatı için kiralanan katırların ücretinin ödenmesiyle ilgili bir diğer belgede: Konya Kazası Sudirhemi Nahiyesi'ne tabi Bulumya Köyü mükari katırcılardan Süleyman ibn-i Hasan ve Kara Ebubekir ibn-i Ömer, Mahmut ibn-i Kubad, Ispartalı İbrahim ibn-i Bayram, Amasyalı Hasan ibn-i Abdullah isimli katırcılar her res'i 10 guruş 44 res' katır icaresi olan toplam bedel 440 guruş kendilerine teslim olunur. (KŞS,nr.45,s.216,h.3;H.1127/M.1715.)

Konya civarındaki diğer şehirlerden de mükari katır tedariki yapıldığını görüyoruz. Bu uygulamanın Konya'nın sefer güzergahında oluşu hasebiyle merkez vasfı taşıyan bir yapıya sahip olmasından kaynaklanıyor olabileceğini düşünmekteyiz. Taşımacılığın mükariler aracılığıyla gerçekleştirildiğini biliyoruz. Konya'da sefer için bu taifelerden at, deve kiralandığına dair belge örneklerinden bahsettik. Bunun yanında tüccarların kervanlar halinde uğradıkları kentte taşımacılıkta yine bu işle uğraşan zümrelerden istifade ettikleri de aşikârdır. Beygir fiyatları tüccarların taşımacılık işlemleri esnasında 1119/1707'de 20 kuruş olarak belirtilmektedir. (KŞS, nr.43,s.76,h.3;H.1119/M.1707)

Bu taifelerden istifadeyle taşımacılık yapıldığını örnekleyen bir belgede; Mustafa ibn-i Hasan Ağa'nın kölesi Abdullah ve mükari taifesinden Bekir mahkemededir. Aslen mahruse-i Bursa sükkanından Diyarbakirli Mustafa'nın, ticaret eşyasını kendi develerine tahmil edip Konya'ya gelirken eşkiya baskını olur ve eşkiyalar Mustafa'yı öldürürler. Mükari Bekir, geride kalan eşyasını ve köleyi Bey'tül-mal Emine'ne

teslim ederler. (KŞS,nr.41,s.55,h.1;H.1116/M.1704.) Görüldüğü üzere şahıslar kendi imkanlarıyla da taşımacılık işlevini yürütmekteydiler. Ancak eşkiya baskını bu durumda daha çok maruz kalınan bir durumdu. Beyt'ül-mal Emmini bu noktada tüccarın eşyasının muhafazası ve temininde önemli bir yer teşkil etmekteydi.

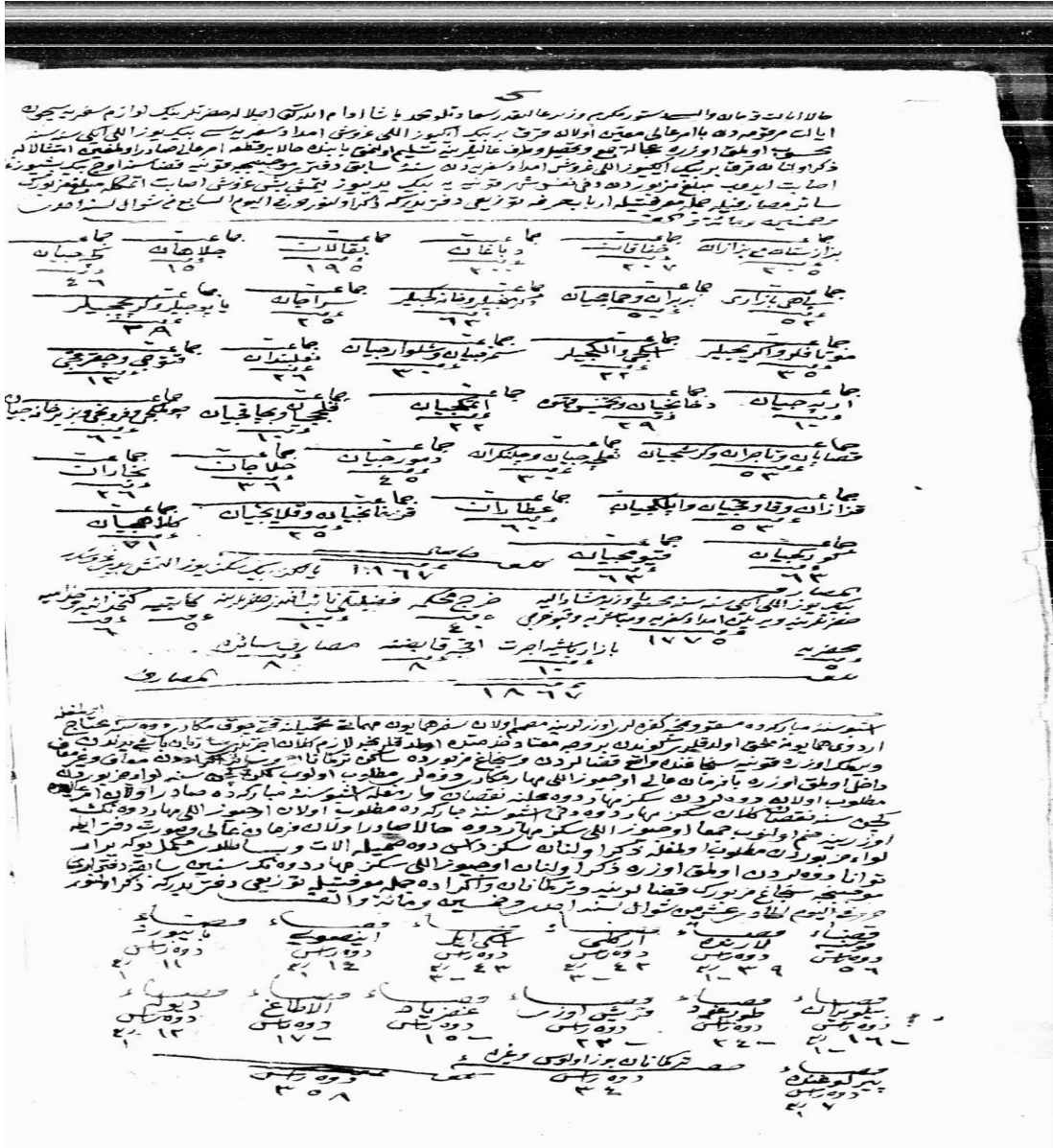
Başka bir belge de; es-Seyyid Mehmet adlı şahıs devecilik mesleğiyle uğraşmaktadır. İzmir'e iyab ü zihabı (gidip gelme) esnasında deve peşengi (önde giden) ücretinden kalan 12 guruşu Konya'lı es-Seyyid Ali'den talep etmesi hakkındadır. (KŞS,nr.53,s.84,h.2;H.1149/M.1737.) Borçlanmadan kaynaklanan bir anlaşmazlık kapsamında değerlendirebileceğimiz bu belge de Konya-İzmir arasında ticari anlamda bir hareketlilik söz konusuydu,diyebiliriz.

Sonuç

Konya'nın çağına göre sahip olduğu ticarî niteliği ile Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir ekonomi bölgesi olduğunu ifade etmeliyiz. Bu kentin bir transit ticaret merkezi olmasında değişik faktörler etkili olmuştur. Sefer esnasında ordunun ve kıymetli ağırlıklarının naklinde, ordunun ihtiyaç duyduğu yiyecek, hayvan temini ve bakımı noktasında önemli menzillere sahip olması kente aynı zamanda önemli bir vazife de yüklemektedir. İmparatorluğun zafer kazanmasında herkes elden geldiği ölçüde katkı sağlamakta, muazzam bir iase döngüsü imparatorluğun hemen her noktasında önemli bir sirkülasyonla varlığını göstermekteydi. Bu durumda sadece devlet değil halk da önemli kazanımlar elde etmekteydi. Nitekim sırf ordu ağırlıklarının mefer güzergâhına nakli esnasında katkısı büyük olan mükarifer bir meslek oluşumu ile ciddi gelirler temin etmekteydiler. Sefer esnasında ordunun ihtiyacını gideren menziller, savaş olmadığı zamanlarda tüccarların istifadesine sunulan cazibe merkezleri hükmündeydi. Yüklerini burada sergileyen çok sayıda tüccarın farklı diyarlardan gelen tüccarlarla etkileşimleri ve yaptıkları alışveriş farklı türdeki ticarî emtianın kentte ticaretinin yapılmasına da olanak sağlıyor ve dolayısıyla kentin ticaret erbabı da bu hususta önemli miktarda gelir elde etmiş oluyordu.

KAYNAKÇA

Konya Şer'iye Sicilleri, 39- 40- 41- 42- 43- 44- 45- 46- 47- 48- 49- 50- 51- 52- 53-54- 55- 56- 57 nolu defterler
Aykut, Nezihi (1984). IV.Murat'ın Revan Seferi Menzîlnâmesi. *İstanbul Üniversitesi Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.45.
Doğan İ. Banu (2009). Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş Tokuş. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.34, 183-246.
es-Seyyid Mustafa Niyazi es-Sadi (1855). *Menasik-i Hacc-ı Şerif*. Süleymaniye Kütüphanesi, Basma No:3120/1, İstanbul.
Tekeli, İlhan (1971). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Mekân Organizasyonundaki Gelişmeler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Turan, Osman (1996) *Selçuklular Zamanında Türkiye*. 4.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
Türkmen, Mustafa Nuri (2009). XVII.Yüzyıl Sefer Menzillerinin Ekonomik Yönü ve Esnafın Katkısı.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/30/218.pdf>.(10 Nisan 2015)

Ek-2: Düzenlenecek bir sefer dolayısıyla Konya'dan temin edilecek imdad-ı seferiye miktarı hakkında bir belgede; orducu esnafından talep edilen para miktarını kapsamaktadır: Cemâ'at-i ...guruş 205 // Cemâ'at-...guruş 207 // Cemâ'at-i Debbâgan guruş 200 // Cemâ'at-i Bakkalat guruş 195 // Cemâ'at-i Celâhan guruş 15 // Cemâ'at-i Keçeciyan guruş 46 // Cemâ'at-i Sipâhibazarı guruş 52 // Cemâ'at-i Berberan ve Hamamciyan guruş 50 // Cemâ'at-i Değirmenciler ve Hâne...guruş 63 // Cemâ'at-i Saracân guruş 25 // Cemâ'at-i Yapıcılar ve ...guruş 28 // Cemâ'at-i Mutaflar ve ...guruş 35 // Cemâ'at-i Eskici ve ... guruş 22 // Cemâ'at-i Semerciyan ve Şalvarciyan guruş 30 // Cemâ'at-i Nalbandan guruş 26 // Cemâ'at-i Kutucu ve Çıkrıkçı guruş 13 // Cemâ'at-i Arpacıyan guruş 10 // Cemâ'at-i Dühânciyan ve ... guruş 29 // Etmekciyan guruş 22 // Cemâ'at-i Kılıçciyan ve Bıçakciyan guruş 10 // Cemâ'at-i Çölmekci ve Firuncu ve Bezirhânciyan guruş 60 // Cemâ'at-i Kasapan ve Ticarân ve ...guruş 53 // Cemâ'at-i ... ve Çelengran guruş 30 // Cemâ'at-i Demürçiyan guruş 45 // Cemâ'at-i Halâcat guruş 32 // Cemâ'at-i ...guruş 26 // Cemâ'at-i Kazazan ve Kavakciyan ve İlkiciyan guruş 53 // Cemâ'at-i 'Attaran guruş 20 // Cemâ'at-i ...ciyan ve Kalayciyan guruş 25 // Cemâ'at-i Külâhçiyan guruş 71 // Cemâ'at-i Kürkciyan guruş 63 // Cemâ'at-i Kuyumciyan guruş 63 // Hâsil-ı yekün guruş 1867 yalnız bin sekiz yüz altmış yedi guruşdur . (KŞS, nr. 54, s. 5, h. 1; H. 1151/ M. 1739)